

and William Stueck). All in all, 46 historians testified for the defense until 2014, whereas only four testified for the plaintiffs, including Robert Proctor, the author of the book *Golden Holocaust*, and Allan Brandt who wrote a book *The Cigarette Century*. Proctor, however, testified in no less than 93 cases in this period, becoming one of the most emblematic figures of this litigation.

Delafontaine considers a case *US v. Philip Morris et al* (1999) to be a decisive confrontation of experts and an actual turning point, as it included not only three historians who testified for the tobacco (Peter English, Theodore Wilson, and Kenneth Ludmerer), but also two historians who testified for the claimant (Robert Proctor and Allan Brandt). This case ended in 2006 with an important judgment which concluded that tobacco industry knowingly misinformed the public for decades in order to sell a dangerous product. It was found in the violation of Racketeer Influenced Corrupt Organizations Act. Historians significantly contributed to such an outcome. According to Delafontaine, “in *US v. Philip Morris et al.*, Brandt and Proctor prevented a coup on history organized by a small number of historians who were willing to sell history and their professional integrity to the tobacco industry” (300). Delafontaine’s rests his conclusion on a careful assessment based on a historical code of ethic devised by Antoon de Baets from University of Groningen. Applying these standards (integrity and respect for historical truth, disclosure of information, free debate, accountability, universalism, critical and objective method, independence, protection of historical profession) he concluded that unlike those who testified for the tobacco industry, the historians who testified against tobacco industry, “although not innocent from a degree of advocacy of their own, have defended the history of tobacco and the historical discipline” (300).

This in-depth analysis is indicative of wider trend which Delafontaine rightfully calls ‘forensification of history’. Growing involvement of historians in judicial proceedings, which takes places both in continental and common law, occurs both in criminal and civil cases and manifests itself in accordance with the specificities of the cases is in his view a trend which is likely to stay, and even grow at an exponential

rate. So should an interest in this book, as Delafontaine offers a number of principles which could help scholars to orientate in a courtroom, whose rules are much different from their classrooms. Five principles of his manifesto (a duty to respect the standards of professional historical research, a duty to work in an interdisciplinary manner, a duty to research all possible sources, a duty to adhere to a code of ethics, and a right to refuse to take part in a case) offer a convincing compass for navigating these troubled waters.

Vladimir Petrović

Zlata Vuksanović-Macura, SAN O GRADU. MEĐUNARODNI KONKURS ZA URBANISTIČKO UREĐENJE BEOGRADA 1921–1922, Beograd, Orion Art, 2015, 346.

Istoriografija o Beogradu nedavno je postala bogatija za jedan značajan poduhvat iz pera renomiranog istraživača urbane istorije Beograda, arhitekta dr Zlate Vuksanović-Macura. Njen bogati opus obuhvata niz radova o urbanim problemima međuratnog Beograda, kao i o socijalnom stanovanju i nehiigijenskim naseljima beogradskih Roma i siromašnih građana.

Ovom monografijom, proizašlom iz doktorske teze o Generalnom urbanističkom planu Beograda 1923–1924, dr Vuksanović-Macura popunila je jedan dosada gotovo prazan istraživački prostor, obradom izuzetno značajne teme za istoriju Beograda. Urbanistički konkursi, posebno međunarodni, predstavljaju kulturno nasleđe grada, što važi i za nerealizovane projekte. Knjiga obrađuje temu jednog veoma važnog kulturnog i društvenog događaja u istoriji grada. Ali, i više od toga. Međunarodni konkurs za Generalni plan Beograda, koji je trajao tokom 1921. i 1922. godine, predstavlja presek urbanističkih ideja u Evropi tog vremena, pa njegov značaj stoga nije samo lokalni već i globalni. Preko dokumentacije o ovom konkursu dobijamo uvid u tadašnju evropsku urbanističku teoriju i praksu – u glavne koncepte i modele za uređenje gradova i način njihovog sprovođenja.

U istoriji urbanizma Beograda, od kada postaje srpska prestonica u 19. veku do danas, ovo je bio jedini međunarodni konkurs za

Generalni plan. Svi ostali generalni planovi grada, počev od prvog plana Emilijana Josimovića iz 1860-ih, bili su delo pojedinaca i timova, uglavnom lokalnih. U tom smislu, ovaj konkurs je trenutak u kojem je grad napravio krupan korak u pravcu evropskih tokova. Ideje o pravcima razvoja Beograda u krugovima donosilaca odluka posle Prvog svetskog rata (mnogo više političara nego urbanista) jasno pokazuju kako su oni projektovali ulogu tadašnje Kraljevine SHS u Evropi i u svetu. Iz takve vizije proizašlo je i preambiciozno planiranje grada, koje je moralo da ustukne pred realnim mogućnostima. Generalni plan iz 1923/24. pretrpeo je u međuratnom periodu ogroman broj promena, i veoma brzo je bio praktično stavljen van snage. Neuspeh ga je potisnuo u zaborav, što je sasvim neopravdano iz istraživačke perspektive.

Autorka ove opsežne monografije uložila je veliki trud da ovaj značajan događaj iz istorije grada vrati u fokus savremenog istraživanja. Konkurs je u svim fazama veoma skrupulozno i precizno rekonstruisan – od raspisivanja preko pojedinih konkursnih radova, ocenjivačkih timova, učesnika u konkursu sa njihovim radnim biografijama, načina rada žirija i odabira prispelih radova, do izložbe svih konkursnih radova i, konačno, odjeka u štampi ovog velikog događaja za tadašnji Beograd. Sve ovo obrađeno je u prvom delu knjige, koji obuhvata i pogravlje o urbanističkim konkursima iz neposredne prošlosti, to jest kraja 19. i početka 20. veka u Evropi i gradovima tadašnje Jugoslavije, kao i Beograda, ali i stanje Beograda oko 1920. godine – dakle, stanje koje je trebalo promeniti novim Generalnim planom.

U drugom delu knjige nalaze se originalni tekstovi konkursnih projekata, na srpskom jeziku i u prevodima sa francuskog i nemačkog. Prezentacija tekstova svih konkursnih radova na jednom mestu predstavlja takođe veliki doprinos ove monografije, jer budućim istraživačima istorije grada olakšava analizu i pruža uvid u aktuelnost mnogih ideja iz tog vremena. U prilogama su dati hronologija konkursa, bibliografija i spisak izvora i literature, koji pružaju uvid u ogromnu dokumentaciju iz domaćih i stranih arhiva i biblioteka koje je autorka koristila. Pored toga, knjiga je bogato ilustrovana crtežima, planovima, novinskim tekstovima i fotografijama učesnika konkursa.

Za istraživače iz oblasti urbanizma ova knjiga je značajna zbog uvida u akumulaciju

ideja koje mogu da stvore novi kvalitet i pome-re granice. Za istoričare, ali i za stanovnike Beograda i zainteresovane čitaoce, ona nudi objašnjenja o nastanku i hronologiji nekih urbanističkih koncepata i problema sa kojima se grad suočavao tokom prethodnog veka, pa i danas. Tako saznajemo, na primer, nešto više o nastanku Novog Beograda, o ideji unutrašnjeg magistralnog prstena, o mostu na vrhu Ade Ciganlije, o Adi kao rekreativno-sportskoj zoni grada, o Terazijskoj terasi, ili o tunelu iznad starog jezgra grada koji bi povezao savsku i dunavsku obalu.

Neke ideje sa ovog konkursa pokazale su se kao „proročanske“, na primer, ideja o širenju grada na zapad, prema Zemunu (u planu „Singidunum Novissima“), ali takođe i pretpostavka da će se grad širiti na jug i jugozapad, zrakasto prateći glavne putne pravce (u planu „Urbs Magna“). Tu se pojavljuje i ideja o Adi Ciganliji kao rekreativnom centru. U jednom od konkursnih radova („Vojvoda Mišić“) tačno je projektovano da će broj stanovnika u Beogradu u narednih 50 do 100 godina dostići milion. Ideja iz ovog plana o umetničkom središtu na današnjem Trgu Republike (pozorište, opera, konzervatorijum i galerija) i danas je aktuelna. Položaj današnjeg Hrama Svetog Save na Vračaru, kao i njegove osnovne forme, jasno se naziru u konkursnom radu „Sapientis Sat“.

Druge ideje su ostale neostvarene, a takvih je mnogo više. Za čitaoce ne mogu biti posebno atraktivne, što sugerise i sam naslov knjige („San o gradu“). Zgrada Opere u planu „Sapientis Sat“, koja veoma podseća na Bečku operu, bila je zamišljena na prostoru između Terazija i Dečanske ulice. Rad „Prestonica Karadorđevića“ sadržao je viziju Gornjeg grada sa kraljevskom palatom, povezanih lančanim mostom sa Zemunom, ali i viziju Terazijske terase, jednog od centralnih prostora Beograda čije rešenje još uvek nije celovito. Među takvim idejama je i sportsko-rekreativni centar na Velikom ratnom ostrvu u planu „Singidunum Novissima“.

Monografija dr Zlate Vuksanović-Macura, *San o gradu. Međunarodni konkurs za urbanističko uređenje Beograda 1921–1922*, važna je ne samo za našu istoriografiju već i za istoriju urbanizma drugih zemalja iz kojih potiču učesnici konkursa, i u tom smislu ona je od međunarodnog značaja. Čitalac stiče uvid u ideje tada najjačih institucija u svetu, iz kojih su poticali učesnici konkursa – na primer, *École*

nationale supérieure des beaux-arts iz Pariza, ili *Akademie der Bildenden Künste* iz Beča, ali i mnogih drugih. Učenici i profesori tih škola učestvovali su na drugim međunarodnim konkursima u oblikovanju velikih evropskih gradova, i putem ovog konkursa Beograd je u oblasti urbanističkih teorija bio obuhvaćen glavnim svetskim tokovima.

Ova veoma uspela i značajna monografija treba da nađe svoje mesto u svim bibliotekama i obrazovnim institucijama Beograda, da bi se tako što širem krugu istraživača iz različitih oblasti pružila šansa da obogate svoja dalja istraživanja ovim izuzetno vrednim rezultatima.

Ranka Gašić

Никола Жутић, ВЕЛИКА СРБИЈА 1888–1926 (историографска анализа листова Велика Србија), Београд, Институт за савремену историју, 2016, 314.

Tokom 2016. godine objavljena je knjiga dr Nikole Žutića *Velika Srbija 1888–1926 (istoriografska analiza listova Velika Srbija)* u izdanju Instituta za savremenu istoriju iz Beograda, u kojem je dr Žutić naučni savetnik. Autor u knjizi vrši rekonstrukciju i istoriografsku analizu članaka, priloga, kritika i polemika objavljenih u listovima pod nazivom *Velika Srbija*, koji su izlazili u Kraljevini Srbiji od 1888. godine, a zatim od 1918. do 1926. u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Listovi su imali različite vlasnike i urednike. Glavna tema bila je vezana za ideju oslobađanja srpskog naroda i stvaranja ujedinjenih srpskih zemalja: ta ideja je bila prisutna u svim brojevima *Velike Srbije*, u različitim društveno-političkim i državnim okolnostima. Knjiga je podeljena na tri hronološko-tematske celine koja sadrže autorove komentare i procene vrednosti tekstova objavljenih u listovima pod nazivom *Velika Srbija* u navedenom periodu.

U prvoj celini *Ideje i ideolozi Velike Srbije* (str. 11–41), autor govori o razvoju i opstanku ideje ujedinjenja srpskog naroda od pada srpske srednjovekovne države u drugoj polovini 15. veka pa do obnove srpske državnosti u 19. veku. Presudan uticaj na opstanak ideje ujedinjenja srpskog naroda imala je delatnost Srpske pravoslavne crkve, koja postaje glavni nosilac

te ideje. U prvom delu knjige autor pravi hronološki uvod i govori o genezi „velikosrpske ideje“. Stvaranjem novovekovne srpske države u 19. veku, pojedini srpski javni radnici su nastojali da se srpski narod iz susednih država, Habzburške monarhije, odnosno Dvojne monarhije, i Osmanskog carstva ujedini sa svojom maticom Kneževinom a potom i Kraljevinom Srbijom. Takođe, navedeni su zvanični austrijski i mađarski statistički podaci koji govore o rasprostriranju srpskog pravoslavnog i rimokatoličkog stanovništva.

U drugoj celini *Listovi Velika Srbija 1888–1918* (45–170) autor se osvrnuo na život i rad Stevana Vladislava Kaćanskog, osnivača *Velike Srbije*, koji je članke za svoj list potpisivao pseudonimom „Stari Bard“. U ovom i narednom poglavlju čitaocima je predstavljen veliki broj tema i događaja o kojima je list pisao. Prvi broj *Velike Srbije* izašao je na dan Sv. Save 14. januara 1888, po starom kalendaru. „Stari Bard“ je svojim priložima u *Velikoj Srbiji* obuhvatio sve važne društveno-političke teme vezane za Kraljevinu Srbiju, ali i za Srbe „iz preka“ koji su živeli na teritoriji Habzburške monarhije, i to u mađarskim krunovinama Hrvatskoj i Slavoniji i austrijskoj Dalmaciji. Zbog rodoljubivih stavova i članaka koji su bili antiaustrijski i kritikovali politiku kralja Milana Obrenovića, osnivač lista se često nalazio na udaru državnih vlasti.

Autor se dalje bavi analizom pisanja *Velike Srbije* nakon smrti Stevana Vladislava Kaćanskog 1890. godine i preuzimanja lista od strane njegovog sina Vladislava Kaćanskog. Sin osnivača lista takođe piše o značajnim temama vezanim za „Srbe sve i svuda“, baveći se pre svega važnim pitanjima identiteta srpskog naroda. Vladislav Kaćanski, međutim, bio je urednik *Velike Srbije* svega tri godine; poslednji broj je izašao 14. aprila 1893. U narednih deset godina list nije izlazio, da bi ga 1903. ponovo pokrenuo poznati srpski javni radnik Dragutin J. Ilić sa sinom Vladislavom. Veliku pažnju list je tada usmerio ka Bosni i Hercegovini, Kosovu i Metohiji i Makedoniji, koje je trebalo pripremiti za ulazak u sastav buduće ujedinjene srpske države. Autor govori i o ratnim izdanjima *Velike Srbije*, koja je izlazila najpre kratko u Valjevu pa zatim u Nišu. Usled ofanzive Centralnih sila u jesen 1915. i pada Beograda, redakcija lista i novinarska ekipa bili